

KLASSIEKERS

Braudel, Le Roy Ladurie en J.A. de Jonge

J.L. van Zanden

Ergens halverwege mijn studie economie, begonnen in 1975 aan de Vrije Universiteit, heb ik de keuze gemaakt voor geschiedenis als tweede studierichting. De eerste collegekaarten, teruggevonden in mijn bureau, laten nog filosofie als tweede studie zien, maar na een eerste confrontatie met de manier waarop de moeder aller wetenschappen werd gedoceerd, zwaaide ik over naar geschiedenis. Eén van de redenen daarvoor was de kennismaking, tijdens mijn kandidaats economie, met het vak Economische en Sociale Geschiedenis.

Het aardige van een poging te reconstrueren welke onderdelen van het onderwijs en welke boeken in de keuze voor geschiedenis van belang zijn geweest, is dat men na vele jaren aangezet wordt na te gaan welke vormen van onderwijs het meest effectief zijn geweest. Zo herinner ik me absoluut niets meer van de, ongetwijfeld talrijke, hoorcolleges die ik heb gevolgd. Alleen het handboek dat voor een van de tentamens bestudeerd werd, Tuma's *European Economic History*, is me letterlijk bijgebleven: het staat nog steeds in mijn boekenkast en doet een enkele keer dienst als naslagwerk. Maar de werkcolleges, een in de roerige jaren zeventig ingevoerde onderwijsvorm, staan me nog tamelijk helder voor de geest. Het college dat de meeste indruk op me maakte, ging over pre-industrieel Europa. Bij de verdeling van de werkstukken viel mij het onderwerp 'klimaat en landbouw' ten deel (dr. W. Zappey, de docent, zei nog dat als ik er echt geen zin in had, hij nog wel wat anders zou kunnen bedenken). Daarvoor stond *L'Histoire du climat depuis l'an mille* van Emmanuel Le Roy Ladurie op het lijstje te bestuderen literatuur, naast enkele artikelen van Jan de Vries en B.H. Slicher van Bath. Wat me vooral is bijgebleven, is de aandacht die in het college werd besteed aan de *Annales*; ik geloof dat ik de daarop volgende vakantie spontaan Le Roy Ladurie's *Les Paysans de Languedoc* en Braudel's *La Méditerranée* ben gaan lezen. De 'structurele' benadering van de geschiedenis, met aandacht voor lange termijn veranderingen en economische golfbewegingen, sprak me in beide boeken bijzonder aan.

Een tweede werkcollege - in het derde of vierde jaar gevolgd - ging over historische relaties tussen de Eerste en de Derde Wereld, en was speciaal voor ontwikkelingseconomen opgezet. Ik heb me daarvoor onder meer in Wehler's interpretatie van Bismarck's imperialisme moeten verdiepen, een boek dat veel minder indruk maakte dan de Franse klassiekers. Maar ook buiten de afdeling Economische en Sociale Geschiedenis werd er de nodige aandacht besteed aan de historische kant van economische problemen. Tijdens het college over imperialisme stonden de Latijns-Amerikaanse *dependencia*-theorieën centraal, en begon de

docent op het laatste college enthousiast te vertellen over een nieuw boek dat hij juist gelezen had: Wallerstein's *Modern World System*. Ik heb het prompt aangeschaft, in één ruk uitgelezen en was diep onder de indruk.

Tegelijkertijd begon ik kandidaatscolleges geschiedenis te volgen - of liever, me in te schrijven voor de tentamens - maar net als andere hoorcolleges hebben die weinig indruk nagelaten. Palmer en Colton's *A history of the Modern World* moet ik daarvoor bestudeerd hebben, want het boek staat sinds 1979 in mijn boekenkast. Het werd bovendien al spoedig duidelijk dat de politieke geschiedenis die in het kandidaats domineerde me maar matig kon boeien.

Intussen was ik student-assistent geworden bij het befaamde onderzoeksproject Lange Golven, een interdisciplinaire werkgroep die onderzoek deed naar het fenomeen van de Kondratiev, de economische golfbeweging van ongeveer 50 jaar. De leider van het project, dr. Ger van Roon, had een zeer liberale opvatting omtrent de organisatie van het onderzoek: op de dag van aanstelling werd ons (Andries de Grip, de andere student-assistent, en mij) meegedeeld dat we zelf een onderzoekprogramma voor de groep moesten schrijven. Het lag voor de hand het onderzoek te richten op de vraag of het mogelijk was lange tijdreeksen te construeren van de Nederlandse economie, op basis waarvan het bestaan van de lange golf vastgesteld zou kunnen worden. Natuurlijk kwam ik dat verband J.A. de Jonge's *De industrialisatie in Nederland tussen 1850 en 1914* tegen, een boek dat als een monument uitstak boven de andere werken op het terrein van de economische geschiedenis van Nederland in de negentiende eeuw. De Jonge's boek gold op dat moment, althans voor ons studenten, door het zeer omvangrijke kwantitatieve onderzoek dat hij gedaan had en zijn overtuigende conclusies, als het laatste woord op dit terrein. Als student-assistent verzamelde ik allerlei kwantitatieve gegevens over Nederland in de 19e eeuw, en als de gegevens voor het land als geheel ontbraken dan probeerde ik cijfers voor de stad Amsterdam te vinden (waarover ik ook een paar colleges mocht geven aan studenten politicologie van Van Roon). Daarbij stuitte ik op rijke Amsterdamse archieven van bedrijven en instellingen, op veel meer kwantitatieve gegevens uit jaarverslagen, gemeenteverslagen en statistische publikaties dan De Jonge gebruikt had, en begon ik me te realiseren dat de geschiedenis van de industrialisatie op een nog veel grondiger manier geschreven kon worden. Zonder enige ervaring met archiefonderzoek of het lezen van oud schrift struinde ik het Amsterdamse gemeentearchief af, me niet meer bekommerend om de studie geschiedenis die maar niet wilde vorderen en zelfs nooit is afgemaakt. Dat onderzoek heeft uiteindelijk geresulteerd in een doctoraal-scriptie over de Amsterdamse industrialisatie, die eind 1980 snel afgemaakt moest worden omdat er een baan als 'doorstroom-medewerker' bij een ander project, over de Nederlandse landbouw in de negentiende eeuw, wachtte. Zo was ik, haast zonder het me te realiseren - ik heb me er zelfs nog jarenlang tegen verzet - sluipend in plaats van ontwikkelingseconoom, economisch-historicus geworden. De aantrekkingskracht die van het verleden uitging was me gewoon te sterk, en dat is zo gebleven.